

TITUS BURCKHARDT

İspanya'da Mağrip Kültürü

Çeviri: Ömer Faruk Altıntaş

alBaraka
Yayınları

İÇİNDEKİLER

Arapça İsimlerin Seslendirmesi Hakkında.....	7
Yazarın Önsözü	9
I. Kurtuba	11
II. Dinler ve Irklar	29
III. Halifelik	43
IV. Şehir	67
V. Gökyüzü ve Yeryüzü.....	77
VI. Dil ve Anlam	105
VII. Şövalyevari Aşk	125
VIII. İspanya Etrafında Taht Oyunları.....	143
IX. Felsefi Dünya Görüşü	167
X. İnanç ve Bilgi	181
XI. Tasavvuf	199
XII. Toledo.....	211
XIII. Gırnata.....	233
Karşılaştırmalı Kronoloji.....	271
Seçme Kaynakça	277
Dizin	283

Arapça İsimlerin Seslendirmesi Hakkında

Arapça isim ve ifadelerin yazımı için mümkün olduğunca dil biliminde yerleşik işaretleri kullandık. Genel kural seslileri İtalyancada yazıldığı şekilde ve sessizleri ise İngilizcedeki gibi vermektir. Bu (ä, i, ü) seslerinde ilgili sesin yayarak seslendirileceği anlamına gelir. (*d, h, k, s, t, z*) seslerinin altındaki noktanın anlamı o sesin vurgulu yani boğuk ve sert seslendirileceğidir. D harfi (dad) harfi damaktan çıkar, h (hä) sert, k (käf) boğazdan, s (sad) boğuk ve sessiz, t (tä) yaklaşık dt ve z (zä) yani z ve d arası olacak şekilde seslendirilir. Dj ile İngilizcedeki “John” da olduğu gibi j harfine benzeyen, gür sürtünmeli ses djhn i niteleriz. Gh (ghain) boğazdan çıkan “Fransızca” r sesine işaret eder, “İtalyanca” daki dilin ucunda döndürülerek seslendirilen r’nin (rä) tersidir. Dh (dhäl) İngilizcedeki edalı th sesine, th (thä) İngilizcedeki sessiz th ya da İspanyolcadaki z’ye; kh (khä) Almancada gırtlaktan çıkan ch sesi ve sh (sh’in) Almancadaki sch sesine benzemektedir. Z (zäi) tıpkı Almancadaki yumuşak s sesi gibi edalı şekilde çıkarılır. Kesme işaretleri olan (‘a, ‘i, ‘u) Arapçaya mahsus boğaz sesi (‘ain) şekilde dillendirilir.¹

¹ Bu kısımdaki açıklamalar eserini Almanca kaleme alan yazarın Arapçanın genelde Avrupa dilleri özelde Almancadaki seslendirilmesi ve yazılmasıyla ilgili dikkat çekmek istediği hususları ihtiva etmektedir. Eserin orijinalinde hiçbir dipnot yer almamaktadır, bu sebeple çevirideki bazı dipnotlar tarafımızca konulmuştur. (ç.n)

Yazarın Önsözü

Bir kültürü anlayabilmek için onu sevmek gerekir ve bunu da o kültüre içkin, her zaman ve her yerde geçerli değerleri uğruna ancak yapabilirsiniz. Bu değerler, esasen yalnızca maddi refah peşinde koşmayan; aynı zamanda O'suz bir hayatın anlamsızlığını kavrayan ve ezelî-ebedî olanla ilişki kurmaya çalışan tüm hakiki kültürlerde ortaktır. İspanya'daki Mağribî kültürü Merovenjler döneminden Rönesans'a kadar, yaklaşık sekiz buçuk yüzyıl boyunca bu anlayışın bir örneği olarak varlığını sürdürmüştür. Bu kültürün tarihine dair kapsamlı bir anlatım ciltler dolusu esere ancak sığabilirdi. Dolayısıyla bu küçük çalışmada sunabildiklerimiz yalnızca birkaç manzara veya kesitten ibarettir. Bu kesitleri seçerken sadece tarihi önemlerini değil, aynı zamanda değerli gördüğümüz başka yönleri de dikkate aldık. Aslında “*Mağrip*” kültürü yerine İspanya'da “*Arap*” kültüründen söz etmek daha doğru olacaktır; zira bu coğrafyada hâkim dil Arapçadır. Yahut söz konusu toplulukların temelde İslam dünyasına mensup olmalarından dolayı, “*İslam*” kültürü olarak da adlandırabilirdik. Ancak yerleşik geleneğe bağlı kalarak “*Mağribî*” ifadesini tercih ettik. Bu söylemin kökeni Müslüman fatihlerin İspanyollar tarafından Moros yani “*Mağribîler*” ya da “*Mağribliler*” olarak adlandırılmasına dayanmaktadır. Gerçekte, bir “*Mağribî*” kültürden bahsetmek “*gotik*” inşaa sanatından söz etmek kadar sınırlı ve görecelidir. “*Mağribî*” terimi esasen “*Arabi-İslami*” kelimeleri ile aynı anlama gelmektedir. Sonuç olarak Mağribîler, İspanya'dan Tunus'a kadar uzanan ve büyük ölçüde homojen bir kültürel yapı arz eden İslam dünyasının batısında bulunan Mağrip'in sakinleridir.

* Bu baskıdaki görsel düzen, eserin orijinalindeki siyah beyaz kullanım esas alınarak hazırlanmıştır.

I. KURTUBA

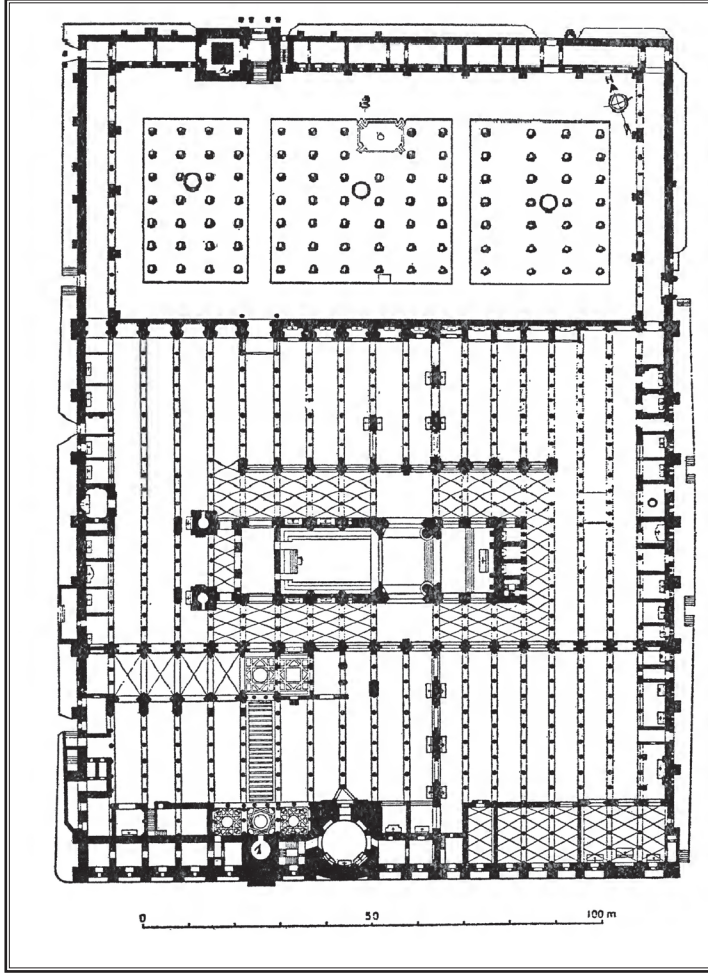
Sanat eserleri dışında hiçbir şey, bizi geçmiş bir çağa ait bir kültürle bu denli doğrudan temasa geçiremez. İster kutsal bir resim ister bir tapınak, isterse bir katedral ya da cami olsun bir sanat eseri o kültürün merkezî bir unsurunu temsil eder. Böyle bir eser, tarihsel olayların yüzeysel anlatımıyla ya da toplumsal ve ekonomik koşulların çözümlemesiyle ulaşamayacağımız bir öngörüü bize sunar. Benzer şekilde bir kültürün daha açık bir görünümüne -hatta belki de daha temel bir unsuruna- yalnızca yazılı ürünlerinde, özellikle edebî metinlerinde rastlayabiliriz. Ancak bu tür yazılar kaçınılmaz olarak çok yönlüdür ve genellikle günümüz okuyucusu için uzun açıklamalar gerektirir. Buna karşılık gözle görülen bir sanat eseri, düşünsel bir aracılığa ihtiyaç duymaksızın, belirli bir varoluş ve irade biçiminin zenginliğini doğrudan aktarır. Böylece ilgili kültürün özü ile temas kurmak mümkün olur. Örneğin, Budist bir kültürün entellektüel ve ahlaki formlarını kavramak, o kültüre özgü Buda imgesini bilmekle kolaylaşır. Eğer kişi Romanesk bir manastırın ya da Gotik bir katedralin mimarisini içselleştirmişse Hristiyan Orta Çağı'nın dini ve toplumsal hayatını gözünde daha iyi canlandırabilir. Elbette, gerçek sanatın formlarına açık olmak koşuluyla.

Kurtuba'daki Ulu Cami gibi bir eser yükselişte olan Mağrib kültürünün -ki bu Emevîlerin hâkimiyetindeki İspanya-İslam İmparatorluğu dönemidir- en önemli nişanesidir. Şark'ta Konstantinopolis dışında hiçbir kentin rakip olamadığı bu imparatorluğun eski başkentinden geriye kalan çok az şey olduğu için onun hâlâ yerinde olması, bizim için bir şanstır.

Bunun dışında, Arapların “büyük nehir” diye adlandırdığı (*al-wad'i-l-ke-b'ir*) nehir üzerinde yer alan, sellerin verdiği sayısız zarardan ötürü defalarca yeniden inşa edilen bir köprü ile kadim şehir surlarının bölümleri de hâlen ayaktadır. Kadim şehirdeki bazı sokaklar eski Kurtuba'nın tarihi çarşısını hatırlatır. Ancak bir zamanlar burada yer alan seksen bin dükkân ve ticarethane, bugün bu alana sığmazdı. Şehre gelen tacirlerin binek ve yük hayvanlarıyla konaklayabildikleri büyük hanlar kaybolmuş durumdadır. Çok sayıda hamam zarar görmüş, fakir çocukların eğitim aldığı mektepler ve büyük kitapçılar ise yok denecek kadar azalmıştır. Halifelerin ve bu topraklarda hüküm sürmüş dokuz emirin saraylarından izlere ise oldukça nadiren rastlanmaktadır. Kurtuba'nın batısındaki ünlü bir masal şehri olan Medinetü'z-Zehra ise bugün, ancak büyük zorluklarla yürütülen arkeolojik kazılar sayesinde ortaya çıkarılabilen bir harabe alanına dönüşmüştür. Bir zamanlar Kurtuba'yı süsleyen yüzlerce camiden sadece Ulu Cami ayakta. Kentteki camilerin en eskisi ve en büyüğü olan bu yapı, sonradan kilise olarak kullanılmaya başlandığı için önemli değişikliklere uğramıştır. Bu sebeple onun kadim formunu tasavvur edebilmek için epey çabalamanız gerekmektedir.

Her şeyden önce keyfi bir şekilde dev bir örümcek gibi olan sütun ve kemer ormanının ortasına yerleştirilmiş olan, Rönesans ile Barok arasındaki dönemde yapılmış kasvetli kilise mimarisine özgü unsurların orada hiç olmadığını bir anlığına hayal edebilmeniz gerekir. Kilise ile eski yapı arasındaki bu karşılaştırma abartılı sayılmaz. Bugün “Mezquita”yı ziyaret eden hiç kimse buna itiraz etmeyecektir. Hatta görkemli yapının kalbindeki bu yabancı unsurları ne katlanılabilir ne de mantıklı bulacaklardır. Zira yapı bu hâliyle Hristiyanlığın zaferini hatırlatan bir nişane olmaktan çok, inanç ve bilginin türlü sarsıntılarla parçalanmaya başladığı yeni bir çağın şafağını hatırlatmaktadır. Buna karşılık, İslami döneme ait mimari unsurların formlarında ise hemen fark edilen bir berraklık ve içsel bir melodi vardır.

Esasen söz konusu yabancı unsurlar olmasaydı, bu sütunlar geniş bir palmye ormanını andırırdı. Adeta, insanlar için daima değişen ve kendini gizleyen bir bakış açısı ile derinlik kazanan mekân, her yöne yayılan bir orman görünümündeydi. İlk hâliyle bu orman çok daha aydınlıktı çünkü avluya bakan kemerlerin hepsi açıktı ve bugün olduğu gibi iki kapı hariç duvarla çevrili değildi. Avlu caminin içindeydi. Zira

İçine Katedral'in inşa edildiği Kurtuba Ulu Camii'nde bir bölüm, 1. Mihrab; 2. Minare; 3. Avlu

burada, namaza hazırlık mahiyetinde ellerin, yüzün ve ayakların yıkandığı abdest ritüelinin gerçekleştirildiği şadırvanlar bulunuyordu. Ulu Cami'ye girilirken ayakkabılar çıkarılırdı çünkü Müslümanların kıyam, rükû ve secdeden oluşan ibadetlerini gerçekleştirdikleri zemindeki halıların kirletilmemesi ve bu mekânın kutsallığının korunması gerekirdi. Tüm bu mekân, namazların kılındığı bir sukûnet alanı, derin bir dinginliğin hissedildiği hakiki ibadet yeri idi. Kiliselerdeki gibi her şeyin kutsal bir altara